

Чехія та Словаччина) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / М.В. Сідак ; Держ. податк. адмін. України. Нац. акад. держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2004. – 18 с.

5. Краткий экономический словарь / Государственное издательство политической литературы ; редкол.: Г.А. Козлов, С.П. Первушин [и др.]. – М. : Госполитиздат, 1958. – 391 с.

6. Мамутов В.К. Права руководителей предприятий и организаций, совнархозов, министерств и ведомств в решении хозяйственных вопросов : справочное пособие / В.К. Мамутов, Ю.С. Цимерман. – М. : Го-

сударственное издательство юридической литературы, 1961. – 279 с.

7. Мамутов В.К. Регламентация оценки результатов деятельности соревнующихся предприятий / В.К. Мамутов // Советское государство и право. – 1978. – № 7. – С. 56–65.

8. Экономика и бизнес / Под ред. В.Д. Камаева. – М. : Изд-во МГТУ, 1993. – 464 с.

9. Волкова Н.И. Деньги, кредит, банки : учеб. пособие / Н.И. Волкова. – Донецк : ДонГУ, КИТИС, 2000. – 286 с.

10. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5. – Ст. 30.

УДК 342. 733

А. Лукашенко,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри управління та роботи з персоналом
Національної академії внутрішніх справ

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ
РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАНЬ КВАЛІФІКАЦІЙ
У ВИЩІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ**

В умовах сучасних конституційних новел розвитку України як правової, демократичної держави, євроінтеграційних процесів, пошуків нової парадигми вищої освіти питання кваліфікаційних рамок вже не є зовсім новим. Міжнародний досвід, особливо європейській, достатньо виважено відноситься до цього питання. Європейські кваліфікаційні рамки були ухвалені ще Маастрихтським Комюніке 14 грудня 2004 року і визначалися як інструмент для розвитку та класифікації кваліфікацій. Підтримуючи рамкові європейські домовленості (зокрема також і Європейську рамку кваліфікацій для навчання впродовж життя – ЄРК НВЖ – 2008 року) [1] у сфері вищої освіти та за умови збереження принципів субсидіарності кожна держава має створити національні кваліфікаційні рамки (англ. назва NQF), використовуючи при цьому національні рамки кваліфікацій без автоматичного копіювання.

Конституційними гарантіями права на освіту, у тому числі і вищої в Україні є, насамперед, її доступність, безоплатність (в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі), навчання рідною мовою чи її вивчення. Ці гарантії взаємопов'язані з економічними, політичними, ідеологічними, нормативно-правовими та іншими гарантіями.

Актуальність питання кваліфікацій у сфері вищої освіти України з огляду на його нормативно-правове регулювання пояснюється численними спробами реформувати систему вищої освіти в Україні, особливо стосовно законопроекту про внесення змін до Закону України «Про вищу освіту». Одним із найважливіших результатів таких змін є ратифікація Верховною радою України Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні; прийняття Кабінетом Міністрів

України Постанови про затвердження Національної рамки кваліфікацій України від 23 листопада 2011 р. N 1341; Національного класифікатора професій України ДК 003:2010, затвердженого та чинного відповідно до Наказу Держспоживстандарту України від 28 липня 2010 р. № 327. Отже, правове поле сучасної Національної системи кваліфікацій у сфері вищої освіти охоплює Національну рамку кваліфікацій, освітньо-професійні кваліфікації, механізми правового регулювання суспільних відносин у сфері вищої освіти, зайнятості та соціально-трудова відносин, що стосуються визнання результатів навчання, розроблення, забезпечення якості та присвоєння кваліфікацій.

Грунтовні дослідження питань освіти, а також і вищої, почали з'являтися у другій половині ХХ століття на території колишнього СРСР. Питання конституційного права на освіту розглядали юристи С. Лисенков, М. Вітрук, Г. Дорохова (термін «освітнянське право» [2, с. 21]. Продовжили дослідження у цій сфері Л. Дольникова, Ю. Орловський, О. Лукашова, М. Матузов, В. Сіренко, В. Куріцин, З. Сушук, В. Поздняков (окрема група прав, де розмежовує право на освіту і право на здобуття професії), Н. Шукліна (наукове дослідження про право на освіту як самостійну групу прав). Але вказані наукові роботи відображували панівну ідеологію суспільства того часу та проводилися у правовому полі минулого століття. Методологічну основу досліджень у сфері освіти України, у тому числі і вищої, щодо загальних характеристик як суб'єктивного юридичного права, становлять праці таких відомих юристів, як П. Рабіновича, О. Фрицького, В. Головченка, В. Ковальського, Ю. Тодики, М. Гуренко, А. Колодія, Н. Нижник, А. Олійника, О. Скакун; окремі аспекти – наукові праці О. Тихомирова (з'ясування змісту права на освіту, роль правоохоронних органів в забезпеченні права людини і громадянина на освіту), К. Волинка (механізми забезпечення

прав і свобод), А. Мінюкова, О. Марцеляка, О. Негодченка, І. Бородіна, Є. Краснякова (авторська періодизація української науки освітянського законодавства), М. Краснова (поняття гарантії реалізації права на освіту), М. Головатого (право на освіту), В. Погорілка та В. Федоренка (гарантії прав і свобод людини, культурні права і свободи людини і громадянина), С. Хавронюка (коментарі до Конституції України, тлумачення самої норми, яка закріпила право людини і громадянина на освіту), Н. Оніщенко та О. Зайчука (проблеми реалізації права на освіту) та інших.

У юридичній науці Російської Федерації у сфері освіти слід назвати роботи таких науковців, як: А. Акбаєв (право на освіту), Н. Голубкова (особливості реалізації в недержавних навчальних закладах), Т. Грачова (реалізація права на освіту на прикладі міста Москви), С. Жевлакович (освітня політика МВС Росії), Т. Матюшева (правовий статус громадян в сфері освіти), А. Меншиков (адміністративно-правове регулювання в освіті), Ф. Нагієв, С. Серьогіна, О. Теплякова, Т. Нехаєва, В. Шкатулла та інші.

Сучасні дослідники з конституційного права (В. Астахова, В. Боняк, О. Вінгловська, К. Грищенко, К. Романенко – право на освіту у соціальному контексті розвитку сучасної цивілізації та України [3], Л. Тарусова та інші) проблематику права на освіту вивчали узагальнено.

У проаналізованих останніх дослідженнях охоплювалися правовідносини періодів радянського та незалежної України, нормативне регулювання змісту освіти, державно-правовий механізм забезпечення тощо. Окремого дослідження щодо Національної системи кваліфікацій у вищій освіті, аналізу та моніторингу її нормативно-правового регулювання немає, що обумовлює актуальність подальшого вивчення вказаної проблематики.

Метою статті є вивчення та аналіз чинних нормативно-правових актів

та законопроектів з питань кваліфікацій вищої освіти України. Основними завданнями є визначення пріоритетних стратегій та тенденцій розвитку кваліфікацій вищої освіти в рамках науки конституційного права.

Семантичне значення поняття кваліфікації розуміється як рівень спеціальних знань і навичок з метою виконувати роботу за певним ступенем складності або ступінь придатності до певного виду праці, фах професія, спеціальність [4, с. 422]. Європейські нормативно-правові акти кваліфікацій користуються дефініцією розуміння кваліфікації як будь-яке звання, диплом або інше свідоцтво, що видане компетентним органом і засвідчує успішне закінчення програми з вищої освіти, надає право власнику кваліфікації брати участь у процедурі допуску до вищої освіти. Крім того, до суб'єктів визнання кваліфікацій відносять біженців, переміщених осіб та осіб, що знаходяться у ситуації біженців [5]. Європейська конвенція про академічне визнання університетських кваліфікацій (ETS 032) в Парижі від 14 січня 1959 року у пункті b) термін «університетська кваліфікація» роз'яснює як будь-яке звання, будь-який диплом або будь-яке свідоцтво, що присуджені університетом, розташованим на території Договірної Сторони, та що підтверджують завершення певного періоду навчання в університеті [6]. Національна рамка кваліфікацій (вищої освіти) України до кваліфікації відносить офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли уповноважений компетентний орган встановив, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) за заданими стандартами, яка складається із структурних одиниць або типових кваліфікаційних рівнів.

Чинне законодавство України, а саме: Закон України «Про освіту» (п. 6 ст. 41; п. 3 п. 4 ст. 43) [7], Закон України «Про вищу освіту» (п. 2. ст. 6) [8] до структурних складових кваліфікацій вищої освіти відносить освітньо-кваліфікаційні рівні молодшо-

го спеціаліста, бакалавра, спеціаліста та магістра з відповідних набутих професій. Рівень відповідної кваліфікації має і науковий працівник, незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, який підтверджується результатами атестації (ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» № 1977-ХІІ від 13 грудня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – N 12. – Ст. 165) [9]. Ступеневість вищої освіти або освітньо-кваліфікаційні рівні повністю збігаються з чинним законодавством у відповідному Положенні про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту), затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України N 65 від 20 січня 1998 року; переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста (Постанова Кабінету Міністрів України № 839 від 20 червня 2007 року); переліку напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра (Постанова Кабінету Міністрів України № 1719 від 13 січня 2006 року); переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра (Постанова Кабінету Міністрів України № 787 від 27 серпня 2010 року).

Відсутність терміну «кваліфікація вищої освіти» у чинному Законі України «Про вищу освіту», його неоднозначність та неузгодженість у відповідних законопроектах вказують на потребу приведення нормативно-правових актів про вищу освіту відповідно до Національної рамки кваліфікацій або взаємоузгодження правових норм щодо кваліфікацій вищої освіти України. Зокрема, у проекті Закону України «Про вищу освіту» № 1187 від 28 грудня 2012 року термін кваліфікація (п. 16 ст. 1) пояснюється як офіційне формальне визнання результатів навчання

особи за стандартами вищої освіти та Національною рамкою кваліфікацій, що характеризує її здатність виконувати завдання та обов'язки за певним видом діяльності. У статті 8 передбачено лише кваліфікації «бакалавр» і «магістр» за певними спеціальностями. Співвідношення між поняттями «освітньо-кваліфікаційний (освітньо-науковий) рівень» та «кваліфікація вищої освіти» є ототожненням. Не визначаються відмінності між «доктором філософії» і «кандидатом наук». Ми погоджуємось з висновком Головного експертного управління у частині того, що освітньо-науковий рівень «доктор філософії» не є однаково придатним і зручним для усіх наукових спеціальностей [10].

Проект Закону України «Про вищу освіту» № 1187-1 від 11 січня 2013 року взагалі не містить поняття «освітньо-кваліфікаційний рівень» та «кваліфікація вищої освіти». Замість цього вводяться поняття: освітні ступені бакалавра та магістра (п. 20 ст. 1); освітньо-науковий ступінь доктора філософії (п. 21 ст. 1); на основі вищої освіти встановлюються професійні кваліфікації спеціаліста, магістра професійного спрямування, дослідника (ст. 12). До професійних кваліфікацій належать також вчені звання старшого дослідника, доцента, професора (п. 7 ст. 1). Крім того, існує тавтологічність у підходах до для позначення магістра як освітнього ступеня (ст. 10) і водночас професійної кваліфікації (ч. 1 ст. 12) з видачею двох дипломів магістра про вищу освіту (ст. 14) та документа, який засвідчує професійну кваліфікацію магістра (ст. 15). У проекті пропонується затвердити Національну систему кваліфікацій, вводиться термінопоняття «кваліфікаційні центри», «ліцензування кваліфікаційних центрів» [11]. Також існує неузгодженість законопроекту із Законом України «Про освіту» в частині визначення освітніх рівнів. У чинному Законі – освітньо-кваліфікаційні рівні (ч. 2 ст. 30), а у законопроекті – освітні ступені (п. 20

ст. 1) та професійні кваліфікації (ч. 1-3 ст. 12). Законопроект містить тільки тлумачення професійної кваліфікації як характеристики особи за рівнем сформованості вмінь, навичок та компетентностей здійснювати певну професійну діяльність (п. 23 ст. 1). Отже, пропонується занадто ускладнена структура вищої освіти: освітні рівні, освітньо-наукові ступені, професійні кваліфікації, професійні спеціалізації.

Проект Закону України «Про вищу освіту» № 1187-2 від 21 січня 2013 року зміг, на нашу думку, більш повно врахувати вимоги чинної Національної рамки кваліфікацій як у тлумаченні поняття кваліфікація (п. 16 ст. 1), так і у відповідності рівнів вищої освіти та ступенів (ст. 6) кваліфікаційним рівням Національної рамки кваліфікацій [12].

На основі проаналізованих нормативно-правових актів, наукових досліджень з конституційного права нами виділено тенденції розвитку щодо кваліфікацій у вищій освіті України, а саме:

- адаптація до європейських освітніх інтеграційних процесів;
- багатоступеневість кваліфікацій вищої освіти;
- новий формат наукових кваліфікацій із збереженням національних традицій;
- встановлення відповідності між Національною рамкою кваліфікацій та кваліфікаціями, що надаються за результатами навчання у вищих навчальних закладах сьогодні;
- неоднозначність трактування поняття кваліфікація у проектах проектів нового Закону «Про вищу освіту»;
- законопроектна робота стратегії розвитку національної системи кваліфікацій (Проект Закону України N 4843 від 16 липня 2009 року «Про національну систему кваліфікацій», розглянутий Комітетом з питань соціальної політики та праці; проект Положення про кваліфікації (ступені) вищої освіти, розробка якого запропонована в рамках роботи щодо перегляду Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту), затвердженого постано-

вою Кабінету Міністрів України від 20 січня 1998 р. № 65; вимоги до державних стандартів вищої освіти України);

– визначення професійних кваліфікацій відповідно до «Національного класифікатора України. Класифікатор професій ДК 003:2010» через назву професії – професійного угруповання, до якого входять певні назви професійної роботи (посади);

– у документах про освіту визнання кваліфікацій іноземців через освітньо-кваліфікаційний рівень та напрям підготовки;

– опис у додатку до диплома європейського зразка (який видається разом з дипломом про вищу освіту) здобутої кваліфікації (ступеню) вищої освіти за загальноприйнятим в Європейському просторі вищої освіти зразком);

– дотримання рекомендацій щодо критеріїв і процедур оцінювання іноземних кваліфікацій, прийняті комітетом Лісабонської конвенції.

Таким чином, проаналізовані законопроекти розуміють неоднозначно термін «кваліфікація вищої освіти». Національна ж рамка кваліфікацій (ст. 3) розрізняє терміни «кваліфікація» (як загальні вимоги) та «кваліфікаційний рівень» (як спеціальні вимоги кваліфікацій даного рівня).

Багато також непоодиноких розбіжностей у вимогах нездатностей щодо підстав або критеріїв присвоєння кваліфікацій, які або звужують, або надто розширюють межі кваліфікаційних рівнів Національної рамки кваліфікацій. Семантика термінів має багато тавтологій та невизначеності взагалі, що свідчить про подальше доопрацювання законопроектів про вищу освіту та усунення наявних суперечностей.

У проекті Положення про кваліфікації (ступені) вищої освіти, розміщеного на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України, пропонуємо уточнити позицію 5. Кваліфікація (ступінь) доктора філософії у пункті 25, де особа має право вступу на програму підготовки доктора філософії за наявності в неї кваліфікації (ступеня) магістра. Зва-

жаючи на те, що доктор філософії відповідає вітчизняному кандидату наук, а у попередньому пункті 21 зазначено, що «Кваліфікація спеціаліста надає право вступу на програми вищої освіти для здобуття кваліфікації (ступеня) магістра або вступу до аспірантури для здобуття наукового ступеня кандидата наук». Вважаємо, що пункт 25 слід сформулювати таким чином: Особа має право вступу на програму підготовки доктора філософії за наявності в неї кваліфікації (ступеня) спеціаліста або магістра.

У проекті Положення описано кваліфікація (ступінь) доктора філософії. Разом з тим, у загальних положеннях існує перелік пункту 3 про те, що вимоги до рівня підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації відповідають дев'ятому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій для здобуття особою наукового ступеня доктора наук. Однак у описі кваліфікацій вищої освіти ступінь доктора наук відсутній, що, на нашу думку, бажано деталізувати відповідно до дев'ятого кваліфікаційного рівня Національної рамки кваліфікацій.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у адаптації основних положень чинного законодавства про вищу освіту України до міжнародних кваліфікаційних рамок, зберігаючи при цьому національні традиції.

Ключові слова: кваліфікація у вищій освіті, право на освіту, Національна рамка кваліфікацій.

Стаття присвячена вивченню кваліфікацій у вищій освіті України. Виділено загальні аспекти нормативно-правового регулювання кваліфікацій відповідно до Європейських кваліфікаційних рамок. Аналізуються чинні нормативно-правові акти, законопроекти, проект Положення про кваліфікації (ступені) вищої освіти в Україні. Вказано основні тенденції розвитку кваліфікацій у вищій освіті України. Запропоновано внести зміни до у чинне законодавство України з огляду на

відповідність рівнів вищої освіти та ступенів кваліфікаційним рівням Національної рамки кваліфікацій.

Стаття посвячена изучению кваліфікацій вищого образования України. Выделены общие аспекты нормативно-правового регулирования кваліфікацій относительно Европейских кваліфікационных рамок. Анализируются действующие нормативно-правовые акты, законопроекты, проект Положения о кваліфікациях (ступенях) вищого образования Украины. Предложено внести изменения в действующее законодательство Украины касательно соответствия уровней вищого образования и ступеней кваліфікационным уровням Национальной рамки кваліфікацій.

This article is devoted to the study of qualifications in higher education of Ukraine. Attention is accented on the constitutional guarantees of right to education, such his descriptions as availability, (in state and communal educational establishments on competitive basis), studies or her study the mother tongue. Intercommunication of right is shown to education with economic, political, ideological, normatively-legal and other guarantees. Underline, that on condition of maintenance of principles of partnerships every state must create national qualififying scopes, using here the national scopes of qualifications without an automatic printing-down, in particular, in the conditions of numerous attempts to reform the system of higher education in Ukraine.

Література

1. Auf dem Weg zu einem Europäischen Qualifikationsrahmen für lebenslanges Lernen. Arbeitsunterlage der Kommissionsdienststellen. – Brüssel. – 8.7.2005. – 24 s.
 2. Боняк В. О. Конституційне право людини і громадянина на освіту та його забезпечення в Україні [Текст] : дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Боняк Валентина

Олексіївна ; Національна академія внутрішніх справ України. - К., 2005. – 207 арк.

3. Романенко К. М. Конституційне право громадянина на освіту в Україні: стан і тенденції розвитку [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Романенко Катерина Михайлівна ; Запорізьк. нац. ун-т. - Запоріжжя, 2008. - 213 арк.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.

5. Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні : Закон України N 1273-XIV від 03.12.1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – N 51. – Ст. 459.

6. Європейська конвенція про академічне визнання університетських кваліфікацій (ETS 032). – Париж. – 14.01.1959 р. – Режим доступу до сайту Верховної Ради України : Законодавство України : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_064

7. Про освіту : Закон України від 23 травня 1991 р., № 1060-XII : за станом на 20 листопада 2012 р., № 5499-VI // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 34. – ст. 451.

8. Про вищу освіту : Закон України від 17 січня 2002 р. № 2984-III : за станом на 16 жовтня 2012 р., № 5460-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 20. – ст. 134.

9. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закону України від 13 грудня 1991 р., 1977-XII : за станом на 16 жовтня 2012 р., № 5460-17 // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – N 12. – Ст.165.

10. Про вищу освіту : проект Закону України від 28 грудня 2012 р., № 1187 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: Законотворча діяльність. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua/>

11. Про вищу освіту : проект Закону України від 11 січня 2013 р., № 1187-1 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: Законотворча діяльність. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua/>

12. Про вищу освіту : проект Закону України від 21 січня 2013 р., № 1187-2 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: Законотворча діяльність. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua/>

